

Развитак устанка у Општини кочанској Среза никшићког, 1941 и 1942 године

Деветог јула 1941 год. на састанку партиске организације Општине кочанске, који је одржан у једној појати у селу Блаца, пренесена је одлука ЦК КПЈ о припреми оружаног устанка у Југославији. Директиву су пренијели другови Крсто Попивоца (Рајко) и Милинко Ђуровић. Након анализе међународне и унутрашње ситуације, друг Рајко је објаснио директиву наше Партије о оружаном устанку.

Наша партиска организација бројала је тада свега 12 чланова. Због краткоће времена за обавјештавање састанку нијесу присуствовали сви чланови Партије, али су они сјутрадан на партиском састанку били упознати са овом директивом. Послије излагања другова Рајка и Милинка и након дискусије, донесени су закључци. Први је задатак био да се одмах почне са агитацијом у масама о потреби оружане борбе у Црној Гори против окупатора, а самим тим и у нашој општини. Друго, да се до 12 јула организују герилски одреди на терену Општине кочанске и о томе извијесте другови Рајко и Милинко.

За вријеме од два дана организована су три герилска одреда: Кочански, Милочански и Гребичко-мокроњивски. На другом дијелу наше општине тзв. „Прековође” нијесмо тада организовали ниједан одред, јер је било кратко вријеме, а поред тога тамо нијесмо још тада имали ниједнога члана Партије.

Сваки од ових одреда имао је до 20 или више бораца и били смо наоружани углавном пушкама. Тако је Општина кочанска дочекала 13 јули 1941 год. — дан оружаног Устанка црногорског народа. На челу герилских одреда као војни и политички руководиоци били су чланови Комунистичке партије.

Организовање герилских одреда и политичку мобилизацију маса за устанак првенствено су спроводили чланови КП уз помоћ СКОЈ-а, а послије су директиву оружаног устанка све више прихватили активисти и симпатизери Народно-ослободилачког покрета док није дошло до општег устанка.

На територији Округног комитета КПЈ за Никшић и Боку Которску организован је штаб Никшићког партизанског одреда, који је руководио свим партизанским акцијама на свом терену. Прве наше акције биле су разоружавање жандармериских

станица, уништавање архива старе власти, рушење путева, телефонских линија итд. Герилци наше општине заплијенили су и уништили општинску архиву и отели неколико пушака са пиране „Омбла“ поред самог Никшића.

Одмах након Тринаестојулског устанка вршили смо војне и политичке припреме за напад на италијански гарнизон у Никшићу. Према плану напада на Никшић, герилци Општине кочанске добили су задатак од штаба Никшићког партизанског одреда да у току ноћи прегазе ријеку Зету и да прије сванућа преко Студеначке Главице нападну дјелове италијанског гарнизона на југо-западном дијелу Никшића и да са осталим партизанским јединицама које су Никшић требале нападати са других страна, заузму Никшић и ликвидирају италијански гарнизон. До напада на Никшић није дошло, јер је непријатељ са далеко надмоћнијим снагама пробио партизански обруч на Вељем Брду код Подгорице (Титоград) и са јачим снагама продро у Никшић и то баш уочи дана који је био одређен за напад на Никшић. Непосредно иза доласка нових италијанских снага у Никшић, кочански партизански одреди прешли су на диверзантске акције и почушили изнад Крупца (Стуба) жељезничку пругу Никшић—Билећа и тиме омели превозење окупаторских трупа жељезницом за Дубровник и даље за Источни фронт. Нешто касније, Гребичкомкроњивски одред у оружаној борби одбио је Италијане који су покушали упасти у села и пљачкати. То је била прва наша оружана борба са Италијанима.

Послије продора италијанских казнених експедиција у Црну Гору, оружана борба је почела јењавати (сплашњавати), али је појачан организационо-политички рад у масама. Сличне прилике биле су и на територији Општине кочанске. Учесници у Тринаестојулском устанку, а првенствено они који нијесу били компромитовани као организатори Устанка враћали су се својим кућама ради сређивања и припреме за нове борбе, док су организатори и руководиоци Устанка, који су и раније били познати као комунисти, и даље остали у герилским одредима на свом терену, чврсто повезани како међу собом тако и са масама. Одмах смо организовали обавјештајну службу и добијање радио вијести из самог Никшића.

Систематским и организованим радом наше партиске ћелије, која је стално расла, ми смо успјели да у октобру 1941 године формирамо Кочански батаљон.

Партизанске акције и политички рад у масама у периоду јули-септембар 1941 год. различито су утицали на поједина села и засеке наше општине као и на поједине људе у погледу одазивања или отпора према Народноослободилачкој борби. Отпор је долазио од појединаца или групаца, и то прво из редова федералиста (зеленаша), а нешто касније и из редова носилаца велико-српске политике. Што се тиче народних маса на које су рачу-

нали једни или други, оне су биле уз Народноослободилачки покрет, а под руководством Партије.

Отпор појединих федералиста ишао је дотле да су, на примјер, Радоје Бурић, из Мокре Њиве, и Јован Стевовић, из Стубе, агитовали у народу да се приме италијанске пушке и тако изрази послушност окупатору, а најави борба партизанима. Нарочито им је стало било да изолују руководство од народа, па су у том циљу стално подносили спискове италијанским властима са именима организатора, руководиоца и активиста у нашој општини. Ови италијански шпијуни брзо су били раскринкани и презрени од народа, те италијанске пушке нико није хтио примити, а они пак нијесу смјели да их приме. Главни вођа федералиста у Никшићу био је Божо Кривокапић, који је касније убијен. Будући разобличени, изоловани од народа, неки од ових федералиста покушали су чак и самоубиства.

Отпор велико-Срба, тзв. ујединитеља, био је организованији и подмуклији, што је нарочито дошло до изражаја крајем 1941 и почетком 1942 год., када су отворено иступили као четници. Најглавнији носиоци таквог отпора били су Станко Радуловић из Заврха, Милета Божовић из Милочана, Божо Ацић са Завраца, сва тројица капетани бивше југословенске војске, затим Јошо Бојанић из Дуге Никшићке, Божо Кривокапић из Клачине, полициски писар у бив. Југославији, Новица Бојанић из Кусида и Лазар Вукотић из Кочана, дугогодишњи претсједник ове општине. (Сви су они ликвидирани као народни непријатељи почетком 1942 године, сем Божа Кривокапића, Новице Бојанића и Лазара Вукотића од којих је први побјегао са окупатором, а Бојанић и Вукотић су осуђени послије ослобођења).

Размах Народноослободилачке борбе у Кочанској општини, као и на другим територијама, сјединио је федералисте и велико-Србе, у борби против нас.

Ослободилачка борба у нашој општини успјешно се развијала, тако да смо ујесен 1941 год. имали већ неколико чета, од којих смо формирали Кочански батаљон. Батаљон су сачињавале Кочанска чета и двије чете из „Прековођа“.

Ујесен 1941 год. Кочанска чета је имала двије крупне акције. Једна од њих била је оружана борба на жељезничкој станици Стуба 8 новембра 1941 год.

Уочи Октобра партизани су порушили на неколико мјеста жељезничку пругу Никшић—Билећа и испрекидали телефонске линије. На мјеста гдје смо извршили акције, италијанска команда из Никшића упутила је 12 федералиста тзв. „крилаша“ (група италијанских шпијуна око Божа Кривокапића, међу којима су били браћа Почеци), а возом је пошло око 70 наоружаних Италијана. Италијани су се на мјесту гдје је пруга била порушена, спо-

јили са „крилашима“ који су били дошли из другог правца и одатле се заједно вратили жељезничком пругом за Никшић. Близу станице Стуба, гдје је пруга такође била порушена, ухватили су седамдесетогодишњег Симе Живковића и његовог сина Живаља активне учеснике НОБ. Ова два сељака одвели су са собом у намјери да их стријељају у Никшићу.

Руководство Кочанског батаљона одмах је дознало за долазак Италијана и „крилаша“ и одлучило да их при повратку нападне. На брзу руку сакупили смо 17 бораца из засеока Благац, Поклонац, Стуба, Милочани и Алуге. Наоружани смо били једним пушкомитраљезом, пушкама и са неколико бомби. Президали смо жељезничку пругу и поставили засједу. Талијани и „крилаши“ развили су се у стријелце према нама да нас нападну са леђа. У овој акцији предводио их је Томо Почек. Ми смо одмах обавијештени од једног чобанина-партизана, те смо брзо заузели доминирајуће положаје, развили се у стријелце и срели се са њима такорећи прса у прса. Отворили смо ватру и извршили јуриш. Одмах је убијен Томо Почек. Његовом пушком наоружали смо једног сељака који је пошао с нама у борбу. Убрзо смо их сатјерали у зграду жељезничке станице Стуба, стезали обруч око зграде, те их убијали бомбама и из пушака. Неколико Италијана са тројицом „крилаша“ побјегли су испод станице, али су их партизани или убили или ухватили живе уз помоћ сељака. У међувремену машиновођа је побјегао са возом у правцу Никшића, али се у селу Гребнице воз претурио у један јарак. У возу је било 9 Италијана који су погинули од наших куршума код станице Стуба, док су Симо и Живаљ, који су у возу били свезани, остали нетакнути. Кад се воз сурвао њих двојица су побјегли из воза и дошли к нама на Стубу, пуни радости и захвалности својим суборцима за своју слободу. Живаљ је касније погинуо у никшићком затвору као борац НОП.

Борба је вођена до касно у ноћ, кад смо морали напустити станицу под притиском италијанских тенкова. Италијани су са својом интервенцијом омогућили спасавање тројице крилаша и око 20 рањених Италијана које су повели са собом поред мртвих које су такође одвукли на тенковима у Никшић. У тој акцији погинуло је 9 „крилаша“, око 50 Италијана, док су остали били рањени. У овој борби ми смо имали два рањена.

Заплијенили смо два пушкомитраљеза, нешто пушака, пиштоља и бомби.

Акција на Стуби била је прва озбиљнија оружана борба са Италијанима не само у нашој општини него и у цијелом Никшићком срезу. Њен значај је у томе што су кроз ову акцију наши борци увидјели своју снагу и чврсту повезаност са народом, а то се још више испољило у акцијама које су слиједиле непосред-

но иза ове, у којима су нам помагали партизани из Жупе Озри-нићке. У тим акцијама ми смо успјели одбранити од репресалија и паљења села Кочане, Рибњак, Блаца, Поклонац и Стубу, која су нарочито била изложена нападу окупатора и њихових шпијуна.

Ликвидацијом Тома Почека и групе шпијуна са њим, као и одбраном наведених села од репресалија, јако је порастао углед и утицај партизана, те је ова акција мобилизаторски дјеловала у читавом Срезу никшићком, у чему је њен посебни значај.

Италијани су били просто разјарени због погибије Италијана и „крилаша“ на Стуби, па су послали једну казнену експедицију у Кочане да изврши одмазду над тамошњим становништвом. Казнена експедиција дошла је са тенковима у село Рибњак, предвођена федералистичким шпијунима, похватала велики број сељака и постројила их испод села на неким њивама да их стријеља. Кочански партизански вод чуо је вриску жена и дјеце у селу, и на тај знак стигли смо до села Рибњака, а похватани сељаци већ су почели копати себи гробове, гдје су требали након стријељања бити сахрањени. Ми смо отворили ватру на Италијане из пушкомитраљеза, а они на нас из тенкова. У тој борби већина похватаних сељака искористила је ситуацију и побјегла, а са једним малим бројем Италијани су под заштитом тенкова отступили у Никшић. Овај партизански подвиг још је више учврстио везе између народа и бораца овога краја, јер су сељаци у партизанима заиста видјели несепичне борце.

Тако се у нашој општини кроз ове и друге акције све више заостравала борба са Италијанима и као посљедица тога, наши партизански одреди су расли из дана у дан и народ се све више везао уз НОБ.

Поред диверзантских акција, а нарочито честих акција на рушењу пруге Никшић—Билећа, партизани наше општине извршили су и једну доста значајну акцију.

Касно у јесен 1941 год., благодарећи обавјештајној служби, заплијенили смо са свега неколико партизана на путу Никшић—Кусиде стоку која је била покупљена по нашим планинама и тјерана за прехрану окупаторске војске у Дубровнику и у другим гарнизонима. То је био огромни плијен који је послужио за прехрану Никшићког партизанског одреда у зимске дане 1941 и 1942 године, као и за прехрану великог броја сиромашних породица.

Због размаха НОБ и успјешних партизанских акција у нашој општини у то вријеме, дошло је до наглог прелома код становника Прековоћа (села: Црнодоли, Маштаница, Штедин, Риђане, Клачина и Кусиде). Сви су се, сем неколико изузетака, одазвали Народноослободилачкој борби и партизанским јединицама. Ускоро су на том терену организоване двије партизанске чете.

Партија је користила период стишавања Устанка за политички и организациони рад свуда, па и у том крају. И чим је Партија послала тамо своје чланове и успјела да прими у своје редове неколико другова из поменутог краја, одмах је дошло до формирања партизанских чета, чији су се борци борили око Грахова, на Моштаници, Гацку, на сектору Васојевића, по Сињајевини и Морачи, око Колашина, на Острогу и у Жупи Никшићкој, касније у Четвртој и Петој црногорској бригади, као и у данима тешке илегалне борбе послје нашег отступања у Босну 1942 године, послје повратка из Босне у Седмој црногорској бригади и Никшићком одреду. Заселак Клачина најкасније је пришао Народноослободилачкој борби, највише због отпора Божа Кривокапића, који је остао до краја непријатељ Народноослободилачке борбе, и то у почетку као прикривени политички непријатељ, а доцније као четник са пушком у руци. Треће жариште покрета биле су Кусиде, а затим Штедим и Риђане.

Наш рад у то вријеме кретао се и у правцу формирања народно-ослободилачких одбора на територији наше општине.

Идеју и директиву за формирање народно-ослободилачких одбора дала је Комунистичка партија. У живом сјећању нам је дан и мјесто када смо први пут примили директиву од стране члана Среског комитета за Никшић о формирању НО одбора. Након разраде директиве о значају формирања првих органа будуће народне власти приступило се и формирању НО одбора на територији села Кочане, Рибњак, Блаца, Поклонац и Стуба.

Примјер правог народног одборника који је остао на страни Народноослободилачке борбе и поред свих тешкоћа, па и поред пријетњи и бојкота од стране неких његових блиских рођака, и који се није поколебао у својој увјерености у сигурност наше побједе, био је 65-тогодишњи Шћепан Стевовић из Стубе, наш први одборник.

На формирању народно-ослободилачких одбора приступило се и у осталим селима Општине кочанске.

Као што је већ и напријед истакнуто, на територији Општине кочанске организован је Кочански батаљон, који је настао у првим данима Устанка, а нешто касније се оформио као батаљон. Батаљон је дао борце не само у акцијама које су вођене на територији округа никшићког, већ је дао борце који су се борили на Пљевљима, борце који су се борили и са васојевићким четницима 1942 године, у борбама око Гркавца, Крвошија, Грахова, око Гацка и на сектору Чезо—Бјелице, на Уздомиру и другим мјестима у прољећној офанзиви 1942 године, борце у омладинским батаљонима који су се под тешким условима борили по Сињајевини, Горњој Морачи и око Колашина 1942 године, даље борце који су се борили

са Италијанима и четницима на Острогу, око Жупе Никшићке и другим мјестима око Никшића.

Први батаљон V црногорске, као дјелимично и Трећи батаљон, имали су претежно борце из Кочанског батаљона, који су наставили нашу славну борбу у Босанској Крајини, средњој Босни, касније у IV и V непријатељској офанзиви, дакле борце који су храбро издржали Народноослободилачку борбу до коначног ослобођења наше домовине.

Никола Перовић и Марко Перовић